

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องเป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งในสังคมไทย โดยเฉพาะเมื่อเนิ่นถึงความร่วมมือกันเป็นกลุ่มก้อน การรวมกลุ่มระหว่างญาติพี่น้องนั้นย่อมเกี่ยวพันกันในฐานะญาติสนิทหรือเชื้อสายที่ใกล้ชิดกัน ไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือหญิงก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้จำกัดแค่อายใดว่าจะต้องเกี่ยวพันกับสายพ่อหรือสายแม่ แต่ทว่าปกติแล้วมักจะเป็นไปในรูปที่ว่ามีแนวโน้มที่จะเลือกไปอยู่ฝ่ายไหนมากกว่า การจะขึ้นอยู่กับฝ่ายใดเป็นเรื่องที่บุคคลเลือกเอาเอง

ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นรากฐานสำคัญทำให้บุคคลได้เข้ามาผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น โดยอาศัยสายใยทางเครือญาติจึงเป็นความสัมพันธ์ที่แตกต่างไปจากการเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ความผูกพันเช่นนี้ย่อมนำไปสู่การรวมตัวเป็นกลุ่มสังคมได้

การศึกษาที่ผ่านมาในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในหมู่ญาติ ระบบเครือญาติก็มีการกล่าวถึงเสมอ นับได้ว่าผู้ศึกษาก่อน ๆ ส่วนใหญ่ก็มีความเห็นพ้องกันว่าความผูกพันทางเครือญาติยังเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสังคมไทย ที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือการศึกษาเรื่องลักษณะเครือญาติ ความประพฤติและบทบาทของสมาชิกในกลุ่มญาติ ตลอดจนแบบแผนทางเครือญาติ เป็นเพียงหัวข้อเล็ก ๆ ที่ผู้ศึกษานำมาอาจเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น เช่น การอธิบายแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนหนึ่ง ๆ เพื่อนำมาเป็นข้ออ้างอิงเกี่ยวกับปัญหาใหญ่ที่ทำการศึกษา อาจจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ตลอดจนความเชื่อ เป็นต้น การศึกษาดังกล่าวอาศัยประสบการณ์จากการสังเกต การตั้งข้อสงสัยโดยมีส่วนร่วมและวิจารณ์อย่าง สำหรับพิจารณาปัญหาของใจต่าง ๆ

สำหรับวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะเขียนตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษาเฉพาะราย โดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลในแง่รายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ตามพฤติกรรมของกลุ่มญาติในครัวเรือนตัวอย่างในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้เขียนจะสามารถ

ศึกษารายละเอียดของ พฤติกรรม ตามบทบาทอื่นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติของสมาชิกในกลุ่มญาติของครัวเรือนตัวอย่างเหล่านั้น โดยอาศัยการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ เพื่อทราบความเป็นจริงว่าญาติแต่ละคนมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะใด และประการใดเป็นข้อคิดที่น่าจดจำ การเลือกศึกษาเรื่องนี้เพราะผู้เขียนเห็นว่ายังมีได้มีการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง อาจจะเป็นเพราะการศึกษาเรื่องนี้จำเป็นต้องใช้แนวความรู้ และความคิดทางทฤษฎี ตลอดจนความเข้าใจในลักษณะชีวิตแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกด้วย

การทำความเข้าใจเรื่องเครือญาติ ต้องตระหนักว่าเป็นเรื่องที่กว้างขวางและครอบคลุมกว่าครอบครัว เพราะต้องคำนึงถึงความเกี่ยวพันของสมาชิกในหมู่ญาติ จะเห็นได้ว่าความเป็นญาติพี่น้องจะเป็นรากฐานที่จะก่อให้เกิดการร่วมมือกัน เช่น ญาติทุกคนจะถือว่าเป็นพันธะสำคัญที่ต้องปฏิบัติ ในการเข้าร่วมพิธีแต่งงาน งานศพ เป็นต้น การจะนับว่าใครเป็นญาตินั้น ญาติพี่น้องที่สืบสายโลหิตมาโดยตรงจะเป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อันเป็นเหตุผลที่อาศัยปัจจัยทางชีววิทยา แต่ประเด็นสำคัญของการศึกษาเรื่องเครือญาติในสังคมไทยเท่าที่ผ่านมายังไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาที่ย้ำให้เห็นความสำคัญของปัญหานี้โดยเฉพาะเลยทีเดียว

การละเลยหรือขาดความสนใจในการศึกษาระบบเครือญาติก็เพราะส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กร หรือจากรัฐบาลซึ่งมักเป็นการสำรวจเบื้องต้น ขอบเขตการศึกษาส่วนใหญ่มักมุ่งความสนใจเฉพาะด้านเศรษฐกิจ และด้านเกษตรกรรม เรื่องเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวและวิถีชีวิตในการทำมาหาเลี้ยงชีพประจำวันกลับไม่ค่อยได้รับความสนใจหรืออาจจะได้รับความสนใจก็เพียงส่วนน้อย โดยเป็นเพียงส่วนประกอบส่วนหนึ่งในโครงการสำรวจเท่านั้น

๑ สุเทพ สุนทรเกษม, "ปัญหาการศึกษาระบบเครือญาติและครอบครัว", สารวิทยา (พระนคร โรงพิมพ์ศิwap, ๒๕๐๘), หน้า ๘๑.

อย่างไรก็ดีสิ่งหนึ่งที่ควรจะทำความเข้าใจก็คือ ปัญหาเรื่องพฤติกรรม
ของแต่ละบุคคล อันเป็นพฤติกรรม ความบกพร่องควมมีเหตุเกิดเนื่องกับสภาพแวดล้อม
ที่บุคคลเหล่านั้นประสบอยู่ เช่น ความรู้สึกนึกเห็นของผู้พบกับญาติพี่น้องฝ่ายพ่อหรือฝ่าย
แม่ การอบรมเลี้ยงดู ความเห็น และค่านิยมในการเลือก หรือการครองชีวิต เป็นต้น
การศึกษาแนวทางประพฤติกฎปฏิบัติดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยการสังเกตของแต่ละ
คนปฏิบัติต่อกันอย่างไร ในแง่ใด เพราะเหตุใด และรวมถึงการสัมภาษณ์สอบถามความ
คิดเห็น เพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงของแต่ละครัวเรือนตัวอย่าง ทั้งนี้เพราะว่าการเกี่ยว
ของผูกพันของการที่เราจะเข้าใจสมาชิกในหมู่ญาติ เป็นเรื่องระหว่างบุคคลหนึ่ง ๆ
โดยเฉพาะการขัดแย้งกันในเรื่องส่วนตัวอาจเกิดขึ้นได้ทุกวัน สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้
ควรจะศึกษาเพื่อให้ได้ความชัดเจนโดยแสดงสิ่งที่น่าจะเป็นไปได้มากกว่าจะแสดงการ
สรุปผลออกมาแน่นอน เพราะความจริงที่ใดมาในวันนี้ อาจจะไม่เป็นจริงในวันหน้า เป็น
จริงในช่วงที่ยังไม่มีเหตุผลอื่นมาหักล้าง

การที่เราจะเข้าใจลักษณะความเป็นญาติของวัฒนธรรมไทยได้อย่างลึกซึ้ง
พอสมควรนั้น เราจำเป็นจะต้องทราบว่าสังคมไทยก็เช่นเดียวกับสังคมมนุษย์ทั่วไป มี
การจัดระบบญาติและครอบครัวตามแบบแผนความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อันเกี่ยวกับ
ขนบธรรมเนียมประเพณีที่กำหนดพฤติกรรมสำหรับญาติแต่ละคนให้ประพฤติปฏิบัติต่อกัน
ตามสิทธิและหน้าที่ที่พึงกระทำ ความเป็นญาติในสังคมไทยก็เช่นเดียวกับความเป็นญาติ
ของสังคมมนุษย์ทั่วโลก คือว่ามีที่มาอยู่สองทางใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ญาติที่เกิดขึ้นจาก
สายเลือดหรือโดยทางชีวะ และญาติที่เกิดขึ้นเพราะการแต่งงาน ตามปกติแล้วเราจะ
ให้ความสำคัญแก่ญาติสายโลหิตมากกว่าญาติเกี่ยวดองที่เกิดขึ้นจากการแต่งงาน เห็น
ได้จากผู้เป็นญาติเกี่ยวดองจะมีคำเติมท้ายศัพท์ทางเครือญาติว่า เขย หรือสะใภ้^๒

^๒ สนิท สมักรการ, ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย (กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๔) หน้า ๔๔.

เมื่อกล่าวอย่างกว้าง ๆ แล้วก็คือ ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป ตามความรู้สึกผูกพันฉันท์ญาติพี่น้องที่มีมาแต่แรกเริ่ม สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือญาติพี่น้องยอมมีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบที่พึงปฏิบัติต่อกันเพราะโดยปกติแล้วปัจจัยทางชีววิทยานั้นคือญาติพี่น้องที่สืบสายโลหิตมาโดยตรงจะเป็นพื้นฐานสำคัญของเครือข่าย^๓

อนึ่ง ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายของสังคมไทย นอกจากจะขึ้นอยู่กับสายใยแห่งความเป็นญาติแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับความประเพณีของญาติแต่ละคนของแต่ละครอบครัวอีกด้วย การที่เกิดขึ้นมาเป็นญาติกันและได้เข้ามาเป็นญาติกัน เนื่องจากการแต่งงานของญาติโดยสายโลหิตก็ดี ยอมเป็นการทำให้บุคคลในกลุ่มนี้มีความสนิทสนมและผูกพันกันเป็นพิเศษต่างไปจากคนนอกกลุ่ม^๔ แต่ก็เป็นเพียงข้อสันนิษฐานเบื้องต้นเท่านั้น การที่จะรักใคร่กลมเกลียวสนิทสนมช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันต่อไปหรือไม่นั้น คุณสมบัติส่วนตัวหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของญาติแต่ละคน แต่ละครอบครัวในตอนต่อมามีส่วนสำคัญมาก และอาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสัมพันธภาพระหว่างญาติได้เสมอ ถ้าเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงระหว่างญาติไม่ว่าจะเป็นญาติระดับไหนก็ตาม คนไทยเราอาจตัดขาดจากความเป็นญาติกันได้ ในเวลาต่อมาหากความขัดแย้งต่าง ๆ เลือนหายไปและคุณธรรมประสงคจะคืนดีกลับเข้ามาสัมพันธ์ภาพต่อกันตามเดิมก็อาจทำได้ สัมพันธภาพระหว่างญาติของไทย จึงเป็นไปแบบถอยที่ถอยอาศัยกันมากกว่า

^๓ Leonard Broom & Philip Selznick, Sociology (New York:Harper & Row, Publishers Incorporate, 1950), p.33.

ชีวิตครอบครัวไทยนั้นมีธรรมเนียมประเพณีที่ให้ความสำคัญแก่ญาติมาก เพราะญาติมีความสำคัญแก่ตัวเรามากนั่นเอง แต่การที่ญาติแต่ละคนจะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้นั้น ก็จะต้องอยู่ใกล้ชิดกันพอสมควร การดำเนินชีวิตภายในครอบครัวทุกคนในกลุ่มญาติก็มีความรับผิดชอบต่อกันและต้องช่วยเหลือกันทำงานด้วยตามบทบาทและหน้าที่ ตลอดจนการเรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิตของพ่อแม่ หรือช่วยเหลือกันประกอบอาชีพ ค้ำชูเหตุนั้น เครือญาติจึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันทางจิตใจสำหรับทุกคน

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายงานการศึกษาเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติของ Akin Rabibhadana^๖ ได้กล่าวถึงการแสดงออกด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมไทยว่าศัพท์ที่ใช้เรียกกันในวงศาคนญาตินั้นเน้นความแตกต่างเรื่องชั่วอายุคน (generation) และอายุ ความประเพณีที่จะต้องปฏิบัติต่อกันในครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) นั้นยอมได้รับการยอมรับนับถือ และเชื่อฟังจากสมาชิกด้วยกัน โดยเฉพาะลูกหลานแล้วยอมต้องแสดงความเคารพสูงสุดต่อพ่อแม่ ความแตกต่างระหว่างสมาชิกที่อาวุโสกว่า และผู้มีอาวุโสอยู่ในกลุ่มญาติที่อยู่ในชั่วอายุเดียวกัน จะมีศัพท์ทางเครือญาติเป็นตัวกำหนดความแตกต่างอันนั้น ขอบุคคลในเรื่องความเคารพเชื่อฟัง ความนับถือระหว่างผู้น้อยที่จะแสดงต่อผู้ใหญ่ในครอบครัวก็คือ เรื่องความประเพณีที่จะต้องปฏิบัติตาม

๕

David Cooke, Thailand : The Land of Smiles (New York : Grosset & Dunlop, Inc., 1971), p. 103.

๖

Akin Rabibhadana, The Organization of Thai Society in the Early Bangkok Period, 1982-1873 (New York : Cornell University, 1969), p. 15.

กฎเกณฑ์ผู้มีอำนาจในครอบครัวก็คือ สามีซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายว่าเป็นหัวหน้าครัวเรือน ภรรยาและลูก ๆ ก็ถือว่าเป็นสมบัติของฝ่ายชาย ผู้เป็นสามีควย

ตามความเห็นของ สงวน โชติสุวรัตน์^๗ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยภาคเหนือ รายงานไว้ว่า ในด้านความสัมพันธ์ทางสายโลหิตนั้นตามปกติชาวไทยภาคเหนือมีความผูกพันกันมาทางสายโลหิตในครอบครัวหนึ่ง ๆ โดยทั่วไปมักจะมีญาติพี่น้องมารวมกันอยู่ และเมื่อมีการโยกย้ายครอบครัวไปอยู่ที่อื่น ๆ ผู้คนในครอบครัวก็มักจะย้ายไปด้วยกันทั้งหมด หรือไม่ก็ตามไปอยู่ชั่วขณะหนึ่ง บิดามารคานั้นมีความรักใคร่ผูกพันกับลูก ๆ เสมอ แม้วาต่างคนต่างก็มีเหยามีเรือนแยกครอบครัวออกไปแล้วก็ตาม บิดามารดาจะคอยติดตามดูแลลูกของตนอยู่เสมอมีอยู่บ้างในบางครั้งที่เกิดนึกใจกับฝ่ายชาย จากการที่พ่อแม่มักคอยตามเป็นที่เลี้ยงในครอบครัวของลูกคนและลูกเขยนี้ ทำให้ความผูกพันทางสายโลหิตมีมากไม่ค่อยมีใครอยากแยกครอบครัวต่างหากจากบิดามารดาของคนไปอยู่ที่อื่น ๆ ที่ไกลออกไป จึงเห็นได้ว่าภายในครอบครัวหนึ่ง ๆ มักจะมีญาติมารวมอยู่ควยเสมอและถือว่าเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่พึงให้ความอุปการะเลี้ยงดูญาติผู้ใหญ่ซึ่งต่างกับวัฒนธรรมตะวันตกมาก หลักความสัมพันธ์ทางสายโลหิตทำให้รู้จักการเคารพผู้มีอาวุโส รู้จักความรักและความเคารพคัมภีร์ที่บุตรจะพึงมีต่อพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเหนือได้ถ่ายทอดกันเรื่อยมานับตั้งแต่สมัยของบุพการี

^๗ สงวน โชติสุวรัตน์, "วัฒนธรรมคนเมือง" วารสารวัฒนธรรมไทย, (๒ เมษายน ๒๕๑๑), หน้า ๓๖ - ๓๘.

Sussman กับ Burchinal^๘ พูดถึงสังคมตะวันออกกว่าครอบครัวของเขย และของสะใภ้ ความเกี่ยวพันกันยอมแสดงออกในรูปของการให้บริการช่วยเหลือกันทุกรูปแบบ กิจกรรมในหมู่ญาติที่สำคัญก็คือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กิจกรรมด้านสังคมและบริการด้านต่าง ๆ รวมถึงการเยี่ยมเยียนในระหว่างกลุ่มญาติ การเลี้ยงดูเด็ก การให้คำแนะนำปรึกษา การรักษาพยาบาล ที่พักอาศัย ตลอดจนงานในครัวเรือน กิจกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่แต่ละคนยอมรับว่าควรจะประพฤตินั้นเช่นไรต่อคนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องทางเครือญาติกับเขา นั่นก็คือเป็นความสัมพันธ์ตามบทบาทระหว่างหมู่ญาติ

คั้งนั้น เครือญาติจึงเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อกันสำหรับสมาชิกในกลุ่มญาติ ได้แก่ความสัมพันธ์ตามบทบาทที่ยอมรับระหว่างพ่อกับลูก ระหว่างคนเชื้อสายเดียวกัน คนในตระกูลเดียวกัน พี่ชายกับน้องสาว ลูกเขยวัยหนุ่มกับแม่ยาย เป็นต้น ความประพฤตินั้นเป็นสิ่งที่นำมาอธิบายกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์แบบคู่ระหว่างญาติ (a pair of kinsmen) ได้^๙

การศึกษาของ Duvall^{๑๐} ในเรื่องการจัดครัวเรือนของคู่สมรส ได้บอกไว้ว่า บางคู่อาจจะมีลูกหรือไม่ก็อาจจะอยู่รวมกับพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรืออาจจะแยกไป

^๘ Marvin B. Sussman & Lee G. Burchinal, "Kin Family Network: Unheralded Structure in Current Conceptualizations of Family Functioning", Perspectives in Marriage and the Family (Boston: Allyn and Bacon, Inc., 1969), p.113.

^๙ N.J. Smelser, Sociology (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1960), p.510.

^{๑๐} Evelyn Millis Duvall, Family Development (New York : J.B.Lippincott Company, 1967), p.58.

ตั้งครัวเรือนใหม่ บางคูอาจจะเข้าไปอยู่ในเมือง หรือแถบชานเมืองเล็ก ๆ โดยอาจจะยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับถิ่นกำเนิดเดิมของตน หรืออาจไปเยี่ยมบ้านเป็นครั้งคราวก็ได้ คุณสมรสบางคูอาจอาศัยอยู่กับพ่อแม่ฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงระยะหนึ่งและอาจจะอาศัยอยู่กับญาติโดยช่วยเหลือเรื่องรายจ่ายภายในบ้านด้วย บางคูที่แยกไปอยู่ต่างหากโดยลำพัง ก็อาจจะรับเลี้ยงญาติพี่น้องของตนด้วย

ส่วนการทำความเข้าใจกฎเกณฑ์ของระบบเครือญาติที่ว่าการใช้สรรพนามเป็นการให้ความสำคัญต่อบุคคลแต่ละคน ในสังคมไทยจากผลการศึกษาของ L.M.Hanks กับ J.R. Hanks^{๑๑} บ่งว่าสรรพนามในระบบเครือญาติโดยทั่วไปแสดงให้เห็นถึงอายุของผู้ที่เรากล่าวถึงได้ทันที เมื่อเปรียบเทียบกับอายุของผู้พูดเอง เช่น คำว่า พี่ น้า อา น้อง หลาน เป็นต้น สรรพนามเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจในสังคมไทย ระบบเครือญาติเน้นความสำคัญของความอาวุโส

ความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานนั้นอยู่ที่สามีและภรรยา ในการเกี่ยวของสัมพันธ์กันฉันท์ญาติ ดังที่ Wendell Blanchard^{๑๒} ได้ศึกษาเกี่ยวกับสังคมไทยแล้วให้ความเห็นว่าสามีและภรรยา นั้นเป็นผู้กำหนดการรวมกลุ่มภายในบ้านหรือครัวเรือน คู่สมรสที่เพิ่งแต่งงานใหม่ ๆ ชอบปลูกเรือนของตนเองมากกว่า ในครอบครัวขนาดใหญ่ ลูก ๆ ที่แต่งงานแล้วยกเว้นลูกชายหรือลูกสาวคนเล็กจะไปสร้างบ้านของตนในที่อื่น เพราะลูกคนเล็กยอมจะเป็นผู้ได้รับมรดก คือบ้านของพ่อแม่และเครื่องมือเครื่องใช้ภายในบ้าน ลูกคนเล็กนี้จะนำเอาสามีหรือภรรยา มาอยู่กับพ่อแม่ด้วย สำหรับกฎเกณฑ์ในการสร้างที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานของคุณสมรสหนุ่มสาว ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอนขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละบุคคลมากกว่า

^{๑๑} L.M.Hanks & J.R.Hanks, "Thailand : Equality between the sexes" in Barbara Ward, Women in New Asia (New York : UNESCO,1963),p.31.

^{๑๒} Wendell Blanchard, Thailand : Its people, Its society,Its culture (New Haven : Human Relations Area Files, Inc.,1958),p.423.

ลักษณะการจัดระบบญาติสายคู่ของสังคมไทย เป็นการให้ความสำคัญกับญาติทั้งสองฝ่าย (Bilateral Kinship) เพราะเด็กจะผูกพันอยู่กับทั้งญาติฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ และมักจะเป็นญาติในระดับใกล้ชิด เช่น พี่น้องของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เป็นต้น

แต่การยกย่องให้ฝ่ายชายใหญ่ เป็นผู้นำของครอบครัวนั้น คร.ไพฑูรย์ เครือแก้ว^{๑๓} ได้ให้ข้อสังเกตจากการศึกษาลักษณะสังคมไทย ว่า สิ่งที่เห็นได้จางาย ๆ จากระบบสืบสกุลที่ใช้นามสกุลของพ่อ (Patrilineal) เช่นพ่อเป็นเจ้าทางเหนือ ลูกออกมาก็เป็นเจ้าควย และลูกชายก็จะสืบสกุลต่อ ๆ มา การใช้ระบบการสืบสกุลแบบนี้ เป็นการยกย่องให้ฝ่ายชายเป็นใหญ่ ให้เป็นผู้นำนั่นเอง

การเกี่ยวของสัมพันธ์ของสมาชิกในวงศ์ตระกูลเดียวกัน Bernard Farber^{๑๔} ได้ย่ำว่า ชีวิตครอบครัวนั้น ความเกี่ยวพันกันในแง่สายเลือดและการสมรสอันแสดงออกในแง่พันธะ และสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ ที่สมาชิกในหมู่ญาติ ในวงศ์ตระกูลเดียวกันจะประพฤติปฏิบัติต่อกัน พันธะหน้าที่ที่บุคคลหนึ่ง ๆ จะปฏิบัติต่อเครือญาติของเขา ไม่ว่าจะฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ก็ตามจะแสดงออกถึงความแตกต่างที่เห็นได้ชัดกว่ารู้สึกผูกพันอยู่กับฝ่ายนั้น ๆ เช่น อาจจะปฏิบัติตนด้วยความเข้าใจในหน้าที่ที่ควรปฏิบัติในแต่ละโอกาสเสมอตนเสมอปลายกับกลุ่มญาติฝ่ายพ่อ ขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์อันอบอุ่นเป็นอันดีกับเครือญาติฝ่ายแม่ควย

^{๑๓}ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (พระนคร : เลียงเซียงจงเจริญ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๔๓.

^{๑๔}

Bernard Farber, Family : Organization and Interaction (San Francisco : Chandler Publishing Company, 1964), p.49.

ในเรื่องความร่วมมือระหว่างญาตินั้น Robbins Burling ^{๑๕} ได้แสดงข้อคิดประการหนึ่งว่า คนที่มั่งคั่งร่ำรวย จำต้องคอยช่วยเหลือญาติพี่น้องที่ขัดสน เพราะสังคมไทยถือว่าสิ่งนี้เป็นพันธะอย่างหนึ่ง ที่ควรกระทำในหมู่ญาติด้วย ดังนั้น นักธุรกิจคนใดที่ประสบสำเร็จในหน้าที่การงาน และต้องการทุกวิถีทางที่จะให้การงานก้าวหน้ายิ่งขึ้นย่อมจะพบปัญหาที่ยากลำบากใจ เมื่อญาติพี่น้องที่มีฐานะค้อยกว่าหวังจะให้เขาช่วยเหลือโดยย่ำความสำคัญของความผูกพันทางเครือญาติ

สุเทพ สุนทรภัสร์ ^{๑๖} ได้พูดถึงโครงสร้างทางเครือญาติและครอบครัวของชาวไทยภาคเหนือว่า สำหรับกลุ่มครัวเรือนที่อยู่บริเวณบ้านเดียวกัน เห็นได้ชัดว่าประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องผู้ชายไม่ค่อยจะเข้าไปในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์โดยเท่าเทียมกัน แต่ที่มักจะปรากฏอยู่เสมออีกคือความสัมพันธ์ระหว่างชาย (Male Affines) มักจะมีความเสมอภาคหรือแม่แต่มีความสำคัญมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องผู้ชายเสียอีกตามปกติแล้วในสังคมไทยนอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่มีอยู่ระหว่างพี่น้องหญิงชาย ลูกกับพ่อแม่ซึ่งแยกกันอยู่ตามอาณาบริเวณต่าง ๆ แล้ว หน้าที่ความผูกพันทางเครือญาติจะสิ้นสุดลงทันทีที่ออกนอกกลุ่มสมาชิกที่อยู่ในบริเวณบ้านเดียวกัน

แนวความคิดที่สำคัญในวิทยานิพนธ์

การศึกษาสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไปในสังคมไทยที่จะยังผลต่อการแสดงออกด้านความประพฤติตามบทบาททางเครือญาตินั้น หากพิจารณาในชุมชนเล็ก ๆ โดยใช้

^{๑๕} Robbins Burling, Hill Farms and PADI Fields Life in Mainland Southeast Asia (New Jersey: Prentice Hall, Inc., 1965), p.100

^{๑๖} สุเทพ สุนทรภัสร์, สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย (เชียงใหม่ : สยามการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๒.

ความสัมพันธ์ทางการสืบสายโลหิตเป็นเกณฑ์พอจะสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงได้ว่าเครือญาติเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ช่วยรักษาเอกภาพทางสังคมได้ นั่นก็คือทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ยิ่งในสมัยแรก ๆ และในสังคมที่มีโซ่สังคมนอกสหกรณ์อย่างปัจจุบัน เครือญาติมีความสำคัญมากทีเดียว เช่นในอินเดีย^{๑๗} ซึ่งเป็นประเทศที่มีการแบ่งแยกวรรณะอย่างเห็นได้ชัดที่สุดในครอบครัวรวม (joint family) ถือว่าเป็นกลุ่มของเครือญาติที่สมาชิกมีสิทธิหน้าที่โดยเฉพาะและมีข้อผูกมัดต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ในกลุ่มญาติของเขาเอง

การศึกษาพฤติกรรมตาม บทบาททางเครือญาติในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร ตามแนวการศึกษาของยูเซียนยอมทองอาศัยแนวความคิดของผู้ศึกษาวิจัยคนก่อน ๆ โดยมีข้อคิดที่นำคำนึงถึงประการหนึ่งว่า ระบบเครือญาติในสังคมไทยเป็นแบบนับถือญาติทั้งสองฝ่ายคือ ฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ แต่ระบบเครือญาติจะโน้มเอียงไปในทางใดนั้น ขึ้นอยู่กับการถือความสำคัญทางสายโลหิตและมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการเกี่ยวข้องเป็นเครือญาตินั้น สืบเนื่องมาจากเชื้อสายบรรพบุรุษเดียวกัน การช่วยเหลือและความร่วมมือระหว่างญาติพี่น้อง

ความเห็นของสุเทพ สุนทรเกสัช^{๑๘} กล่าวว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติอยู่บนรากฐานสำคัญ ๔ อย่างคือ อายุ ชั่วอายุคน เพศ และการรวมสายโลหิต (Consanguinity) โดยอาศัยความเป็นญาติเกี่ยวข้องกันทางสมรส

^{๑๗}

T.B. Bottomore, Sociology (London : George Allen & Unwin Ltd., 1971), p. 180.

^{๑๘}

Suthep Soontornpasuch, The Thai Family : A Study of Kinship and Marriage Among Central Thailand Peasantry (A Thesis submitted for the degree of Master of Arts, University of London, 1963) p. 92.

ส่วน Dr. Jacques Amyot^{๑๘} ซึ่งศึกษาชุมชนชาวจีนในเมืองมะนิลาพบว่า ระบบเครือญาติในสังคมจีนถือหลักใหญ่ ๆ ๔ ประการ คือ สกุลวงศ์ (lineage) ฐานะอายุคน เพศ และความอาวุโส (seniority)

ตามความนึกคิดของ N.J. Smelser^{๒๐} ระบุว่า ความสำคัญของเครือญาติต่อชีวิตทางสังคมขึ้นอยู่กับ ๓ สิ่ง อันได้แก่ การดำรงชีวิตตามกลางวงศาความญาติแบบแผนความประเพณีในหมู่ญาติ และการประเพณีตัวตามบทบาทที่เลือกได้ เช่น การปฏิบัติตนตามความสามารถเฉพาะอย่างในเรื่องการประกอบอาชีพ เป็นต้น แบบแผนความประเพณีทางเครือญาติอาจแบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. กฎเกณฑ์ในเรื่องสิทธิและพันธะที่ต่อบุคคลถือและปฏิบัติ
๒. กฎเกณฑ์ในการวางตัวหรือมรรยาทต่าง ๆ

ทั้งสองประการนี้ เป็นการอธิบายถึงความร่วมมือที่พึงปฏิบัติต่อกันในหมู่เครือญาติ ในเรื่องการให้บริการ หน้าที่ หรือสิทธิพิเศษบางอย่างของคนที่เป็นญาติ เป็นต้น

Gehan Wijeyewardene^{๒๑} ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบและกฎเกณฑ์ในกลุ่มครัวเรือนชนบทภาคเหนือของไทยที่อยู่ในบริเวณบ้านเดียวกัน (Compound Group) อันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ว่าเป็นการยากที่จะแสดงให้เห็น

^{๑๘} Jacques Amyot, S.J., The Chinese Community of Manila (Chicago: University of Chicago, 1960), p.134.

^{๒๐} N.J. Smelser, Sociology (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1960), p. 509.

^{๒๑} Gehan Wijeyewardene, A Preliminary Report on Kinship and Land Tenure in a North Thai Village (Canberra: Australian National University, 1966), p.15.

อย่างชัดเจนได้ เราอาจจะสังเกตได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวที่อยู่ในบริเวณเดียวกันมีพื้นฐานอยู่ที่ พ่อ แม่ และลูก (parent-child) และหรือความสัมพันธ์แบบพี่น้อง (sibling relationship) ดังนั้นจึงอาจถือได้ว่าเป็นกลุ่มหัวเดียวหัวต่อ (transitional group) ซึ่งอาจนำครอบครัวต่าง ๆ ที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ไปสู่แบบต่าง ๆ ได้ โดยมีรูปแบบเบื้องต้น (preliminary model) ๔ ประเภท คือ

๑. ครอบครัวที่ตั้งขึ้นใหม่ และยังคงผูกพันอยู่กับครอบครัวเดิม คือครอบครัวของบิดาของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย ดังนั้นครอบครัวที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ก็มีส่วนอาศัยผลผลิตของพ่อแม่กรณีที่อยู่ด้วยกัน โดยมีได้แยกครัวต่างหาก แต่ถาแยกครัวกันครอบครัวของบุตรก็มีสิทธิจับจ่ายเงินทองของเขาเอง แต่คงให้ความช่วยเหลือครอบครัวเดิม (พ่อแม่) ควบและบิดาก็มักถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องให้ความช่วยเหลือบุตร เมื่อตนมีกำลังทรัพย์ในขณะที่ครอบครัวของบุตรเขยหรือบุตรของตนไม่มี

๒. บุตรหรือบุตรเขย แยกการผลิตออกเป็นสัดส่วนของตัวเอง โภคทรัพย์ก็มักจะแยกเป็นอิสระจากกัน แม้วางครั้งจะมีขอมูลมค้อย่างมั่นคงในด้านความช่วยเหลือ และมีการถ่ายเทโภคทรัพย์ซึ่งกันและกัน เมื่อยามต้องการก็ตาม

๓. ครอบครัวของบิดามีได้ทำการผลิตอีกต่อไป อาจเนื่องจากแก่เกินไปหรือตายและไม่มีบุตรชายหรือบุตรเขยอยู่ควบ ดังนั้นครอบครัวที่ตั้งขึ้นใหม่ของบุตรจะต้องช่วยเหลืออย่างเต็มที่ด้านเงินทองและโภคทรัพย์ แต่ถาพ่อแม่รู้สึกว่ถูกทอดทิ้งก็อาจขายที่ดิน ลูกหลานก็หมดสิทธิ์ได้รับมรดกทรัพย์สินใด ๆ ต้องเรร่อนไปเพื่อหาเลี้ยงชีพ

๔. ลำดับอาวุโสจะหมดไป กลายเป็นแบบเสมอภาค (equalitarian) ครอบครัวของพ่อแม่จะไม่ปรากฏอยู่ต่อไป สมาชิกจะประกอบด้วยครอบครัวของพี่น้องทั้งหมด ความสัมพันธ์ในรูปความร่วมมือระหว่างครอบครัวจะแข่งขัน แม้ว่ แต่ละครอบครัวจะดำเนินกิจการของตนโดยอิสระ แต่บ่อยครั้งที่มีการวางแผนด้านเศรษฐกิจร่วมกัน

✓ วัตถุประสงค์ในการศึกษา

๑. เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติของครอบครัวไทยในบริเวณ
ชานเมือง จากจำนวนตัวอย่างจำกัดด้วยวิธีสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิด
๒. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติในครัวเรือน
ของครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายว่ามีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร
๓. เพื่อศึกษาหาปัจจัยทางค่านิยมเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีส่วนกำหนดแบบ
แผนความสัมพันธ์ทางเครือญาติ
๔. เพื่อหาแนวทางเพิ่มพูนความรู้ในการศึกษาเกี่ยวกับการแสดงออกด้าน
ความประพฤติกและบทบาทของสมาชิกในกลุ่มญาติ และลักษณะครอบครัวซึ่งอาจจะเป็น
ประโยชน์ในการเสนอแนะข้อคิดเห็นเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

× ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ข้อเท็จจริงที่ได้จากวิธีการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดควร
จะให้ความรู้ละเอียดลึกซึ้งได้มากกว่าข้อมูลที่เก็บจากแบบสอบถามในช่วงระยะเวลา
สั้น ๆ ทำให้เพิ่มพูนความเข้าใจในปัญหาความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสังคมไทยได้มาก
กว่าที่เคยมีกันมา
๒. ผลการศึกษาครอบครัวในบริเวณชานเมือง จะเป็นข้อมูลตัวอย่างของ
ครอบครัวแบบชาวเมืองประเภทหนึ่งไว้ประกอบการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแบบ
อื่น ๆ ใดต่อไปข้างหน้า

คำจำกัดความที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

เป็นการเกี่ยวของผูกพันกันของบุคคลหนึ่ง
บุคคลใดกับญาติพี่น้องของเขาโดยมิได้มีการ
จำกัดว่าต้องอยู่ฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่แต่อย่างใด

แต่ก็มีแนวโน้มเอียงว่าบุคคลหนึ่ง ๆ จะเลือก
เอาเองว่าจะสนิทสนมกับญาติฝ่ายพ่อหรือฝ่าย
แม่มากกว่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจ
ของแต่ละคนหรืออาจได้รับคำสั่งจากพ่อแม่
หรือญาติผู้ใหญ่บางคนก็ได้

บทบาท

หมายถึงการกระทำของบุคคลที่ได้ทำตามข้อ
กำหนดตามตำแหน่งที่ได้รับ เช่น เป็นลูก เป็น
พี่ เป็นพ่อ เป็นน้อง เป็นคน

พฤติกรรม ตามบทบาท
ทางเครือญาติ

เป็นการกระทำตามข้อกำหนด ข้อผูกพัน หรือ
พันธะโดยยึดหลักความสัมพันธ์ทางสายโลหิต
และการเกี่ยวคองเนื่องจากการสมรสเป็นเกณฑ์
รวมทั้งความเข้าใจในหน้าที่ที่บุคคลในสายสัมพันธ์
ดังกล่าวจะต้องปฏิบัติตามสถานการณแวดล้อม
ต่าง ๆ ด้วย

004278

ครอบครัว

บุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต
และการสมรส ใ้มาอยู่ร่วมกันโดยมีการใช้จ่าย
เงินงบประมาณเดียวกันในการอยู่ร่วมกัน

สมาชิกในครัวเรือน

กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านซึ่งมีอาณาบริเวณ
เดียวกัน ส่วนใหญ่สมาชิกในครัวเรือนมีความ
สัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือนทั้งในด้านความ
สัมพันธ์ทางสายโลหิตและการสมรส เช่น พี่ น้อง
ลูก หลาน ลูกพี่ลูกน้อง พี่ หรือน้องสะใภ้
เป็นคน

หัวหน้าครัวเรือน

ผู้อยู่ในตำแหน่งหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งได้รับการยกย่องจากทุกคน เป็นผู้ที่มีเกียรติชอบหรือเป็นผู้ที่มีความสามารถ ในการอุปถัมภ์สมาชิกในครัวเรือน ในด้านเศรษฐกิจและสวัสดิการต่าง ๆ

มรดก

ทรัพย์สินที่เป็นทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งใครมอบให้แก่ผู้รับมรดก

อาชีพ

ชนิดของการทำงานที่กระทำโดยบุคคลหนึ่ง ๆ อันเป็นงานที่ทำรายได้ให้แก่ตัวเองและครอบครัว ทั้งนี้ อาจจะเป็นงานที่ทำทั้งวัน หรือไม่เต็มวันก็ได้ งานที่ทำประจำและได้รายได้มากกว่าถือว่า เป็นอาชีพหลัก ส่วนรายได้พิเศษที่ได้จากการทำงาน ซึ่งทำรายได้น้อยกว่าถือเป็นอาชีพรอง

ครัวเรือนในเขตชานเมือง

หมายถึงครัวเรือน ๒ ประเภท คือ ก. ครัวเรือนซึ่งมีครอบครัวที่มีภูมิลำเนาเดิมในเขตชานเมือง ที่ทำการศึกษา ข. ครัวเรือนซึ่งมีครอบครัวที่อพยพมาจากที่อื่นอันหมายถึงอพยพมาจากจังหวัดอื่น แล้วมาตั้งภูมิลำเนาในเขตชานเมืองที่ทำการศึกษา

ครอบครัวเดี่ยว

ประกอบด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดที่สุด คือ สามี ภรรยา และบุตร อันเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยสมาชิกในสองชั่วอายุคน และรวมถึงครอบครัวที่มีญาติอื่น เช่น ลูกที่เป็นโสดของพี่น้องโสดของสามี หรือของภรรยา หรือของ

ทั้งสองฝ่ายอาศัยอยู่ด้วย ตลอดจนในบางกรณี
ก็นับรวมถึงญาติสนิท ต่างชั่วอายุกัน เช่น บิดา
หรือมารดาของสามีหรือภรรยา ที่มาอาศัยอยู่
ด้วย โดยไม่มีบทบาทใด ๆ ในการอุปถัมภ์ทาง
เศรษฐกิจของครัวเรือน

ครอบครัวขยาย

เป็นการขยายของครอบครัวเดี่ยวออกไปอีก
จะมีกลุ่มของครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่ ๒ กลุ่มขึ้นไป
ประกอบด้วย สมาชิกหลายชั่วอายุคน มาอยู่รวม
กันในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีหัวหน้าครัวเรือน
ผู้หนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นญาติอาวุโสสูงสุด มีอำนาจ
เหนือสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด โดยเฉพาะใน
การควบคุมเศรษฐกิจของครัวเรือน

เขตรานุกรบุรณะ

หมายถึงอำเภอหรือนครซึ่งได้เปลี่ยนมาเรียก
เป็นเขตรานุกรบุรณะ นับตั้งแต่มีการปกครองแบบ
แบ่งเขตชั้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร

แขวง

หมายถึงตำบลอันเป็นหน่วยย่อยของเขต